

Economie'
3de graad D-finaliteit
III-Eco'-d

BRUSSEL

D/2024/13.758/182

Versie oktober 2024

1 Inleiding

De uitrol van de modernisering secundair onderwijs gaat gepaard met een nieuwe generatie leerplannen. Leerplannen geven richting en laten ruimte. Ze faciliteren de inhoudelijke dynamiek en de continuïteit in een school en lerarenteam. Ze garanderen binnen het kader dat door de Vlaamse regering werd vastgelegd voldoende vrijheid voor schoolbesturen om het eigen pedagogisch project vorm te geven vanuit de eigen schoolcontext. Leerplannen zijn ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool. Ze versterken het eigenaarschap van scholen die d.m.v. eigen beleidskeuzes de vorming van leerlingen gestalte geven. Leerplannen laten ruimte voor het vakinhoudelijk en pedagogisch-didactisch meesterschap van de leraar, maar bieden ondersteuning waar nodig.

1.1 Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten

Leerplannen vertrekken vanuit het **vormingsconcept** van de katholieke dialoogschool. Ze laten toe om optimaal aan te sluiten bij het pedagogisch project van de school en de beleidsbeslissingen die de school neemt vanuit haar eigen visie op onderwijs (taalbeleid, evaluatiebeleid, zorgbeleid, ICT-beleid, kwaliteitsontwikkeling, keuze voor vakken en lessen ...).

Leerplannen ondersteunen **kwaliteitsontwikkeling**: het leerplanconcept spoort met kwaliteitsverwachtingen van het Referentiekader onderwijskwaliteit (ROK). Kwaliteitsontwikkeling volgt dan als vanzelfsprekend uit keuzes die de school maakt bij de implementatie van leerplannen.

Leerplannen faciliteren een **gerichte studiekeuze**. De leerplandoelen sluiten aan bij de verwachte competenties van leerlingen in een bepaald structuuronderdeel. De feedback en evaluatie bij de realisatie ervan beïnvloeden op een positieve manier de keuze van leerlingen na elke graad.

Leerplannen gaan uit van de **professionaliteit** van de leraar en het **eigenaarschap** van de school en het lerarenteam. Ze bieden voldoende ruimte voor eigen inhoudelijke keuzes en een eigen didactische aanpak van de leraar, het lerarenteam en de school.

Leerplannen borgen de **samenhang** in de vorming. Die samenhang betreft de verticale samenhang (de plaats van het leerplan in de opbouw van het curriculum) en de horizontale samenhang tussen vakken binnen structuuronderdelen en over structuuronderdelen heen. Leerplannen geven expliciet aan voor welke leerplandoelen van andere leerplannen in de school verdere afstemming mogelijk is. Op die manier faciliteren en stimuleren de leerplannen leraren om over de vakken heen samen te werken en van elkaar te leren. Een verwijzing van een leraar naar de lessen van een collega laat leerlingen niet alleen aanvoelen dat de verschillende vakken onderling samenhangen en dat ze over dezelfde werkelijkheid gaan, maar versterkt ook de mogelijkheden tot transfer.

1.2 De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs

De leerplannen vertrekken vanuit een gedeelde inspiratie die door middel van een vormingscirkel voorgesteld wordt. We 'lezen' de cirkel van buiten naar binnen.

- Een lerarenteam werkt in een katholieke dialoogschool die onderwijs verstrekt vanuit een **specifieke traditie**. Vanuit het eigen pedagogisch project kiezen leraren voor wat voor hen en hun school goed

onderwijs is. Ze wijzen leerlingen daarbij de weg en gebruiken daarvoor **wegwijzers**. Die zijn een inspiratiebron voor leraren en zorgen voor een Bijbelse 'drive' in hun onderwijs.

- De kwetsbaarheid van leerlingen ernstig nemen betekent dat elke leerling **beloftevol** is en alle leerkansen verdient. Die leerling is **uniek als persoon** maar ook **verbonden** met de klas, de school en de bredere samenleving. Scholen zijn **gastvrije plaatsen** waar leerlingen en leraren elkaar ontmoeten in diverse contexten. De leraar vormt zijn leerlingen vanuit een **genereuze** attitude, hij geeft om zijn leerlingen en hij houdt van zijn vak. Hij durft af en toe de gebaande paden verlaten en stimuleert de **verbeelding en creativiteit** van leerlingen. Zo zaait hij door zijn onderwijs de kiemen van een hoopvolle, **meer duurzame en meer rechtvaardige wereld**.
- Leraren vormen leerlingen door middel van leerinhouden die we groeperen in negen **vormingscomponenten**. De aaneengesloten cirkel van vormingscomponenten wijst erop dat vorming een geheel is en zich niet in schijfjes laat verdelen. Je kan onmogelijk over taal spreken zonder over cultuur bezig te zijn; wetenschap en techniek hebben een band met economie, wiskunde, geschiedenis ... Dwarsverbanden doorheen de vakken zijn belangrijk. De vormingscirkel vormt dan ook een dynamisch geheel van elkaar voortdurend beïnvloedende en versterkende componenten.
- Vorming is voor een leraar nooit te herleiden tot een cognitieve overdracht van inhouden. Zijn meesterschap en passie brengt een leraar ertoe om voor iedere leerling de juiste woorden en gebaren te zoeken om **de wereld te ontsluiten**. Hij introduceert leerlingen in de wereld waarvan hij houdt. Een leraar zorgt er bijvoorbeeld voor dat leerlingen kunnen worden gegrepen door de cultuur van het Frans of door het ambacht van een metselaar. Hij initieert leerlingen in een wereld en probeert hen zover te brengen dat ze er hun eigen weg in kunnen vinden.
- Een leraar vormt leerlingen als **individuele leraar**, maar werkt ook binnen **lerarenteams** en binnen een **beleid van de school**. Het Gemeenschappelijk funderend leerplan helpt daartoe. Het zorgt voor het fundament van heel de vorming dat gerealiseerd wordt in vakken, in projecten, in schoolbrede initiatieven of in een specifieke schoolcultuur.
- De uiteindelijke bedoeling is om **alle leerlingen** kwaliteitsvol te vormen. Leerlingen zijn dan ook het hart van de vormingscirkel, zij zijn het op wie we inzetten. Zij dragen onze hoop mee: de nieuwe generatie die een meer duurzame en meer rechtvaardige wereld zal creëren.

1.3 Ruimte voor leraren(teams) en scholen

De leraar als professional, als meester in zijn vak krijgt vrijheid om samen met zijn collega's vanuit de leerplannen aan de slag te gaan. Hij kan eigen accenten leggen en differentiëren vanuit zijn passie, expertise, het pedagogisch project van de school en de beginsituatie van zijn leerlingen.

De leerplandoelen zijn noch chronologisch, noch hiërarchisch geordend. Ze laten ruimte aan het lerarenteam en de individuele leraar om te bepalen welke leerplandoelen op welk moment worden samengenomen, om didactische werkvormen te kiezen, contexten te bepalen, eigen leerlijnen op te bouwen, vakoverschrijdend te werken, flexibel om te gaan met een indicatie van onderwijstijd.

1.4 Differentiatie

Om optimale leerkansen te bieden is [differentiëren](#) van belang in alle leerlingengroepen. Leerlingen voor wie dit leerplan is bestemd, behoren immers wel tot dezelfde doelgroep, maar bevinden zich niet noodzakelijk in dezelfde beginsituatie. Zij hebben een niet te onderschatten – maar soms sterk verschillende – bagage mee vanuit de onderliggende graad, de thuissituatie en vormen van informeel leren. Het is belangrijk om zicht te krijgen op die aanwezige kennis en vaardigheden en vanuit dat gegeven, soms gedifferentieerd, verder te bouwen. Positief en planmatig omgaan met verschillen tussen leerlingen verhoogt de motivatie, het welbevinden en de leerwinst voor elke leerling.

De leerplannen bieden kansen om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden en door de leeromgeving aan te passen. Ze nodigen ook uit om te differentiëren in evaluatie.

Differentiatie door te verdiepen en te verbreden

Sommige leerlingen denken meer conceptueel en abstract. Andere leerlingen komen vanuit een meer concrete benadering sneller tot inzichtelijk denken. Variëren in abstractie spreekt leerlingen aan op hun capaciteiten en daagt hen uit om van daaruit te groeien.

Daarnaast bieden leerplannen kansen om de complexiteit van leerinhouden aan te passen. Dat kan door een complexere situatie te schetsen, een minder ingewikkelde bewerking of handeling voor te stellen, of door meer kennis of vaardigheden aan te bieden om leerlingen uit te dagen.

De ene context kan betekenisvol zijn voor een leerlingengroep, terwijl een andere context dan weer betekenisvoller kan zijn voor een andere leerlingengroep. Leerinhouden in verschillende contexten aanbrengen biedt kansen om leerlingen aan te spreken op hun interesses en daagt hen tegelijk uit om andere interesses te verkennen en zo hun horizon te verruimen.

In 'extra' wenken bij de leerplandoelen en in beperkte mate ook via keuzeleerplandoelen bieden we je inspiratie om te differentiëren door te verdiepen en te verbreden.

Differentiatie door de leeromgeving aan te passen

Doordachte variatie in werkvormen (groepswork, individueel, auditief, visueel, actief ...) vergroot de kans dat leerdoelen worden gerealiseerd door alle leerlingen. Het helpt hen bovendien ontdekken welke manieren van leren en informatie verwerken best bij hen passen.

De ene leerling kan snel of zelfstandig werken, de andere heeft meer tijd of begeleiding nodig. Variëren in de mate van ondersteuning, gericht aanbieden van hulpmiddelen (voorbeelden, schrijfkaders, stappenplannen ...) en meer of minder tijd geven, daagt leerlingen uit op hun niveau en tempo.

Leerlingen op hun niveau en vanuit eigen interesses laten werken kan door te differentiëren in product, bijvoorbeeld door leerlingen te laten kiezen tussen opdrachten die leiden tot verschillende eindproducten.

Het samenstellen van groepen kan een effectieve manier zijn om te differentiëren. Rekening houden met verschil in leerdoelen en leerlingenkenmerken laat leerlingen toe van en met elkaar te leren.

Technologie kan al die vormen van differentiatie ondersteunen. Zo kunnen leerlingen op hun maat werken met digitale leermiddelen zoals educatieve software of online oefenprogramma's.

Differentiatie in evaluatie

Tenslotte laten de leerplannen toe te differentiëren in [evaluatie](#) en feedback. Evalueren is beoordelen om te waarderen, krachtiger te maken en te sturen.

Na de afronding van een lessenreeks of na een langere periode gaan leraren door middel van summatieve evaluatie na waar leerlingen staan. De keuze van een evaluatie- en feedbackvorm is afhankelijk van de vooropgestelde doelen.

Formatieve evaluatie is geïntegreerd in het leerproces en gaat uit van een actieve betrokkenheid van leraar en leerling. Het zet leerlingen aan het denken over hun vorderingen en laat leraren toe om tijdens het leerproces effectieve feedback te geven. Door middel van formatieve evaluatie krijgen leraren een goed zicht op het leerproces van leerlingen zodat ze het verder gericht en waar nodig kunnen bijsturen. Het is bovendien een rijke bron voor leraren om te reflecteren over de eigen onderwijspraktijk en de eigen pedagogisch-didactische aanpak bij te sturen.

1.5 Opbouw van leerplannen

Elk leerplan is opgebouwd volgens een vaste structuur. Alle onderdelen maken inherent deel uit van het leerplan. Schoolbesturen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen die de leerplannen gebruiken, verbinden zich tot de realisatie van het gehele leerplan.

De **inleiding** licht het leerplanconcept toe en gaat dieper in op de visie op vorming, de ruimte voor leraren(teams) en scholen en de mogelijkheden tot differentiatie.

De **situering** geeft aan waarop het leerplan is gebaseerd en beschrijft de samenhang binnen de graad en met de onderliggende graad, en de plaats in de lessentabel.

In de **pedagogisch-didactische duiding** komen de inbedding in het vormingsconcept, de krachtlijnen, de opbouw, de leerlijnen, de aandachtspunten met o.m. nieuwe accenten van het leerplan aan bod.

De **leerplandoelen** zijn helder geformuleerd en geven aan wat van leerlingen wordt verwacht. Waar relevant geeft een opsomming of een afbakening (★) aan wat bij de realisatie van het leerplandoel aan bod moet komen. Ook pop-ups bevatten informatie die noodzakelijk is bij de realisatie van het leerplandoel. De leerplandoelen zijn gebaseerd op de minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen of de doelen die leiden naar een beroepskwalificatie. Indien een leerplandoel verder gaat, vind je een '+' bij het nummer van het leerplandoel. Al die leerplandoelen zijn verplicht te realiseren. In een aantal gevallen zijn keuzedoelen opgenomen; die leerplandoelen zijn weergegeven in een grijze kleur en het nummer van het leerplandoel wordt voorafgegaan door 'K'.

De leerplandoelen zijn ingedeeld in een aantal rubrieken. Bovenaan elke rubriek vind je de relevante minimumdoelen van de basisvorming, de specifieke minimumdoelen en/of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties, afhankelijk van de finaliteit. Als leraar hoef je je die taal niet eigen te maken. Het volstaat dat je de leerplandoelen realiseert zoals opgenomen in het leerplan.

Waar relevant wordt de samenhang met andere leerplannen in dezelfde graad aangegeven, evenals de samenhang met de onderliggende graad.

'Duiding' bij een leerplandoel bevat een noodzakelijke toelichting bij het doel. In pedagogisch-didactische wenken vinden leraren inspiratie om met het leerplandoel aan de slag te gaan. Een rubriek 'extra' bij een leerplandoel biedt leraren inspiratie om verder te gaan dan wat het leerplandoel minimaal vraagt.

De **basisuitrusting** geeft aan welke materiële uitrusting vereist is om de leerplandoelen te kunnen realiseren.

Het **glossarium** bevat een overzicht van handelingswerkwoorden die in alle leerplannen van de graad als synoniem van elkaar worden gebruikt of meer toelichting nodig hebben.

De **concordantie** geeft aan welke leerplandoelen gerelateerd zijn aan bepaalde minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar een of meer beroepskwalificaties.

2 Situering

2.1 Samenhang met de tweede graad

Het leerplan vertoont samenhang met het leerplan Economie voor de studierichtingen Economische wetenschappen, Bedrijfswetenschappen en Topsport-Economie in de 2de graad D-finaliteit (II-Eco-d).

2.2 Samenhang in de derde graad

2.2.1 Samenhang binnen de studierichtingen Bedrijfswetenschappen en Topsport-Bedrijfswetenschappen

Het leerplan Economie' is verwant met

- het leerplan Wiskunde B+S (III-WisS-d);
- het leerplan Financieel-economische vorming (III-FEV-dda).

2.2.2 Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

Het leerplan Economie' heeft een sterke inhoudelijke samenhang met

- het leerplan Economie in de studierichtingen Economie-Moderne talen, Economie-Wiskunde en Topsport-Economie (III-Eco-d);
- het leerplan Economie'' in de studierichting Bedrijfsondersteunende informaticawetenschappen (III-Eco''-d).

2.2.3 Samenhang over de finaliteiten heen

Het leerplan Economie' is inhoudelijk verwant met richtingspecifieke leerplannen in de D/A-finaliteit:

- Bedrijfsorganisatie (III-Bed-da);
- Commerciële organisatie (III-CoOr-da);
- Internationale handel en logistiek (III-IHL-da).

2.3 Plaats in de lessentabel

Het leerplan is gebaseerd op specifieke minimumdoelen. Het is gericht op 16 graaduren en is bestemd voor de studierichtingen Bedrijfswetenschappen en Topsport-Bedrijfswetenschappen.

Het geheel van de algemene en specifieke vorming in elke studierichting vind je terug op de [PRO-pagina](#) met alle vakken en leerplannen die gelden per studierichting.

3 Pedagogisch-didactische duiding

3.1 Economie en het vormingsconcept

In het vak Economie streven we naar een integratie van economische en maatschappelijke vorming.

Maatschappelijke vorming zet leerlingen aan om een meer **gastvrije** en **rechtvaardige** wereld te creëren. Zo laat het vak Economie hen reflecteren over de ongelijke verdeling van welvaart in een samenleving. Ze verwerven eveneens inzicht in de manier waarop ondernemingen en organisaties zich kunnen ontwikkelen met aandacht voor mens en planeet.

Economische vorming daagt leerlingen uit om aan de hand actuele en historische gebeurtenissen de werking van de economie te analyseren. Het bestuderen van concepten en indicatoren geeft inzicht in zowel macro- als micro-economie. Ze reflecteren kritisch over economische modellen aan de hand van alternatieve denkwijzen over welvaart en welzijn en welke rol internationale instellingen hierin (kunnen) spelen.

Vanuit de wegwijzer **duurzaamheid** leren leerlingen een kritische houding te ontwikkelen ten aanzien van bepaalde denkwijzen in de economische wetenschap. Hoe kan de economie gelinkt worden met maatschappelijke uitdagingen zoals klimaatopwarming, depressie en burn-out en welke remedies zijn er? Een mensgerichte economie die zich ontwikkelt op een duurzame manier zal bijdragen tot een betere en leefbare wereld. Leerlingen reflecteren over de rol en verantwoordelijkheid van de consument, onderneming en overheid in deze.

Het perspectief op een **rechtvaardige** wereld zit eveneens verweven in economische vorming: hoe kan de overheid ervoor zorgen dat de welvaart beter verdeeld wordt tussen haar burgers? Hoe kan ze bijdragen tot een ondernemingsklimaat met aandacht voor gezonde concurrentie en groeikansen voor alle ondernemingen? Op welke manier vertalen ondernemingen en organisaties hun sociale verantwoordelijkheid ten opzichte van hun stakeholders in hun bedrijfsstrategie?

Uit die vormingscomponenten en wegwijzers zijn de krachtlijnen van het leerplan ontstaan.

3.2 Krachtlijnen

De economie als systeem

De economische wetenschap bestudeert het systeem van productie en consumptie. Naast de gezinnen en bedrijven spelen de overheid, financiële instellingen en het buitenland een belangrijke rol. Met behulp van het economisch kringloopschema leggen de leerlingen onderlinge verbanden tussen deze actoren en verwerven inzicht in economische fenomenen.

Markten en prijzen

Onderzoek naar het tot stand komen van prijzen en welke factoren dat proces beïnvloeden verschaft inzicht in de marktwerking. In de tweede graad wordt uitgegaan van de voorwaarden van volkomen concurrentie. Een grondige analyse van opbrengsten, winstmaximalisatie en het gedrag van producenten bij onvolkomen competitieve marktvormen komt aan bod in de derde graad. Een kritische reflectie en afweging welke vorm een goede manier is om een markt te organiseren is daarbij erg zinvol.

De rol van de overheid

De overheid speelt een belangrijke rol in de economie, zo voert ze een allocatief beleid omdat de marktwerking niet altijd een gewenst (maatschappelijk) welvaartsniveau genereert. De overheid streeft ook een rechtvaardige verdeling van inkomens, vermogens en kansen na. Dat doet ze via directe belastingen, het systeem van de sociale zekerheid en het aanbod van collectieve goederen en diensten. Tenslotte stabiliseert ze de economie door het voeren van een gepast monetair en budgettair beleid.

Reflecteren over economische modellen en duurzame economische ontwikkeling

Het klassieke kringloopmodel kent een aantal tekortkomingen. Zo staan milieu- en afvalproblematiek niet los van het economisch systeem en heeft de klimaatverandering een sterke invloed op de landbouwproductie wat evenmin tot uiting komt in het model. Leerlingen reflecteren over alternatieve systemen zoals de circulaire of de economie.

Leerlingen denken ook na over duurzame (economische) ontwikkeling en wat de rol van de overheid (en zichzelf) hierin is. Duurzame ontwikkeling kan niet zonder inzet van verschillende kapitaalvormen. Welke vorm van natuurlijk kapitaal zoals het klimaat wordt doorgegeven aan de volgende generaties? Duurzame ontwikkeling moet breed gedragen en ingebed zijn in het beleid, iets wat leerlingen in verband brengen met initiatieven van internationale instellingen zoals de Verenigde Naties en de Europese Unie.

De doelstellingen van een onderneming

Het ontwerpen van een algehele bedrijfsstrategie is essentieel in functie van de continuïteit en groei van een onderneming, wat in de tweede graad aan bod komt. In de derde graad hebben leerlingen versterkte aandacht voor de sociale en ecologische verantwoordelijkheid die ondernemingen vertalen in hun bedrijfsvoering. Duurzaam ondernemen betekent bewust omgaan met schaarse grondstoffen, investeren in menselijk kapitaal en inspelen op de behoeften van morgen.

Functionele managementdomeinen verkennen

Met het oog op het begrijpen van de werking van ondernemingen is het noodzakelijk dat leerlingen de basis meekrijgen van financiële beleidsvoering. Wat zijn de gevolgen van de keuze voor een ondernemingsvorm op fiscaal vlak? Hoe financiert een onderneming haar bedrijfsactiviteiten? Leerlingen bekwamen zich in de financiële administratie van een onderneming en verwerven inzicht in de jaarrekening en kengetallen met het oog op het inschatten van haar financiële gezondheid.

In het kader van beleidsvoering mogen logistieke doelstellingen niet ontbreken. Kennis van de logistieke deelgebieden in functie van het integraal ketenbeheer of supply chain management is hier op zijn plaats. De leerlingen verwerven ook inzicht in aspecten van Human Resources Management en hebben aandacht voor de sociaal-juridische gevolgen van het tewerkstellen van medewerkers.

3.3 Opbouw

- Economie
 - De economie als systeem
 - De werking van markten en allocatieve rol van de overheid
 - Inkomensongelijkheid en herverdeling
 - Internationale economie
 - Economische groei en conjunctuur
- De doelstellingen en werking van een onderneming
 - De essentie van duurzaam ondernemen
 - Accounting
 - Financieel beleid
 - Human Resources Management
 - Supply Chain Management
 - Een eigen ondernemingsconcept
- Onderzoekscompetentie

3.4 Leerlijnen

3.4.1 Samenhang met de tweede graad

In het leerplan Economie komen aan bod:

- het keuzegedrag van de consument en de producent, wat de basis vormt voor de analyse van markten en prijzen bij volkomen concurrentie;
- de economie als systeem, loonvorming, economische groei, internationaal handelsverkeer en internationale economische relaties;
- de bedrijfs- en marketingstrategie, courante ondernemingsvormen en dubbel boekhouden.

3.4.2 Samenhang in de derde graad

Samenhang binnen de studierichtingen Bedrijfswetenschappen en Topsport-bedrijfswetenschappen

- Leerplan Wiskunde B+S
 - kennis en vaardigheden m.b.t. afgeleiden zijn onderliggend aan het berekenen van marginale grootheden in de economie en prijselasticiteiten;
 - kennis en vaardigheden m.b.t. integralen laten toe om economische concepten rond inkomensongelijkheid wiskundig te benaderen en berekenen.
- Leerplan Financieel-economische vorming
 - inhoudelijke samenhang met het onderdeel 'Economisch bewust' waarin de basisprincipes van marktwerking en impact van de overheid op de samenleving via inkomsten en uitgaven aan bod komen.

Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit

Economie'	Economie	Economie''
III-Eco'-d	III-Eco-d	III-Eco''-d
Algemene economie • De economie als systeem • De werking van markten en allocatieve rol van de overheid • Inkomensongelijkheid en herverdeling • Internationale economie • Economische groei en conjunctuur	Algemene economie • De economie als systeem • De werking van markten en allocatieve rol van de overheid • Inkomensongelijkheid en herverdeling • Internationale economie • Economische groei en conjunctuur	Algemene economie • Marktwerking • Het effect van overheidsbeleid op de economische activiteit • Internationale economie • Duurzame economische ontwikkeling
Bedrijfswetenschappen • De essentie van duurzaam ondernemen • Accounting • Financieel beleid	Bedrijfswetenschappen • De essentie van duurzaam ondernemen • Accounting • Financieel beleid	Bedrijfswetenschappen • Strategische planning en marketingbeleid • Financieel beleid • Supply Chain Management

• Human Resources Management • Supply Chain Management • Eigen ondernemingsconcept		• Digitaal ondernemen (keuze)
Onderzoekscompetentie	Onderzoekscompetentie	Onderzoekscompetentie

Samenhang over de finaliteiten heen

- Met de leerplannen Bedrijfsorganisatie, Commerciële organisatie en Internationale handel en logistiek is er samenhang voor onderdelen van algemene economie en bedrijfswetenschappen:
 - de economie als systeem;
 - marktwerking en de rol van de overheid;
 - internationale economische relaties;
 - welvaart en duurzame economische ontwikkeling;
 - fiscaliteit
- Met het leerplan Bedrijfsorganisatie reikt de samenhang verder voor boekhouden en de financiële analyse van de jaarrekening.

3.5 Aandachtspunten

3.5.1 Pedagogisch-didactische aanpak

Het is belangrijk om het leerplan in zijn geheel te beschouwen: verschillende leerplandoelen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en moeten over de rubrieken worden bekeken en aangepakt. In dit leerplan zijn de onderdelen en leerplandoelen niet chronologisch geordend. Als leraar hou je bij het aanbrengen van leerinhouden wel rekening met de noodzakelijke voorkennis.

Bij het realiseren van dit leerplan is het aangewezen om bij economische thema's te werken met actuele informatie en cijfers. Voor bedrijfskundige thema's kan je vertrekken vanuit concrete voorbeelden die betekenisvol zijn voor leerlingen. Reële bedrijfssituaties vormen een context waarbij leerlingen zich betrokken voelen, wat het leerproces ten goede komt. Dat neemt niet weg dat ook gesimuleerde situaties in sommige gevallen zinvol kunnen zijn.

Als leraar blijf je best kritisch ten opzichte van theorieën en economische modellen die je hanteert. Gezien het dynamische karakter van de economische wetenschap is het essentieel om mee te zijn met actuele inzichten en hierover samen te reflecteren met de leerlingen.

3.5.2 Digitale vaardigheden

In het vak economie spelen digitale competenties een belangrijke rol. Hierbij is het essentieel dat de leerlingen een kwalitatief leerproces doormaken en technologie zinvol en in functie van het leerproces wordt ingezet. Zo kan je voor de rekenkundige en grafische analyse van markten en prijzen een digitaal rekenblad inzetten.

3.5.3 Onderzoekscompetentie

De onderzoekscompetentie kan worden gerealiseerd met inhouden van dit leerplan die gerelateerd zijn aan specifieke minimumdoelen. In de studierichtingen waarin dit leerplan moet worden gerealiseerd kan de onderzoekscompetentie ook aan bod komen via inhouden van andere leerplannen. Om dat duidelijk te maken wordt het leerplandoel over de onderzoekscompetentie voorafgegaan door een #. Dat geeft aan dat

het leerplandoel hier aan bod kan komen, maar dat het ook kan worden gerealiseerd via andere leerplannen. Je overlegt op schoolniveau welke keuzes worden gemaakt met betrekking tot de realisatie van de onderzoekscompetentie. Op de PRO-tegel [onderzoekscompetentie](#) kan je voor elke studierichting terugvinden via welke leerplannen onderzoeken kan worden gerealiseerd.

Bij LPD 34 geven we aan met welke inhoud van dit leerplan de onderzoekscompetentie kan worden gerealiseerd. Op de leerplanpagina vind je meer informatie over en een aantal mogelijke voorbeelden van hoe je via specifieke inhoud van dit leerplan met je leerlingen kan werken aan de onderzoekscompetentie.

3.6 Leerplanpagina

Wil je als gebruiker van dit leerplan op de hoogte blijven van inspirerend materiaal, achtergrond, professionalisering en lerarennetwerken, surf dan naar de [leerplanpagina](#).

4 Leerplandoelen

4.1 Economie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

4.1.1 De economie als systeem

LPD 1 De leerlingen analyseren relaties tussen de economische actoren aan de hand van het economisch kringloopschema.

2de graad: Eenvoudig kringloopschema met gezinnen en bedrijven (II-Eco-d LPD 1).

Wenk: Bij realisatie van dit leerplandoel mag je de samenhang met andere leerplandoelen niet uit het oog verliezen. Zo breng je met behulp van het kringloopschema de verschillende markten in kaart: de gezinnen bieden via de arbeidsmarkt (LPD 13) hun productieve diensten aan en de bedrijven hun producten via de markt voor goederen en diensten (LPD 3). Ondernemingen financieren hun investeringen dankzij het kapitaal dat door de gezinnen ter beschikking wordt gesteld via de kapitaalmarkt (LPD 11). Ook de overheid wordt geïntegreerd in de kringloop. De overheid herverdeelt inkomens (LPD 7) en biedt collectieve goederen en diensten aan (LPD 5+) die gefinancierd worden met belastingen en sociale bijdragen.

Wenk: Door internationale handel komen extra goederen- en geldstromen op gang: de import van goederen leidt tot betalingen van goederen aan de rest van de wereld, de export tot betalingen door het buitenland (LPD 9). Dat gegeven kan je in verband brengen met de handels- en betalingsbalans van een land: het lopend

verkeer op de betalingsbalans wordt voor een groot deel bepaald door de handelsbalans of het saldo van de geldwaarde van de export en import.

Wenk: Je kan de kringloop rekenkundig onderbouwen, dan kan in een gesimuleerde context of met cijfermateriaal geraadpleegd via www.stat.nbb.be.

LPD 2 De leerlingen lichten de samenstelling van het bruto binnenlands product toe vanuit de productie-, inkomens- en bestedingsbenadering.

★ Reëel en nominaal bbp

Bruto nationaal product, nationaal inkomen (Y)

Wenk: Dankzij economische activiteit ontstaat er niet alleen toegevoegde waarde, maar ook een inkomen voor de productiefactoren arbeid (lonen) en kapitaal (rente, huur, dividend). Wat betreft het verschil tussen 'binnenlands' en 'nationaal' kan je verwijzen naar de productie en inkomens verdiend binnen de landsgrenzen en productie en inkomens van alle burgers van land, ongeacht of ze in het buitenland werken.

Wenk: Vanuit de bestedingsoptiek kan het bbp beschouwd worden als de totale binnenlandse vraag van de gezinnen, bedrijven en de overheid vermeerderd met de netto-export (uitvoer - invoer). Dat gegeven kan je linken aan de economische kringloop waarin het buitenland een rol speelt en geldstromen creëert.

Wenk: Je kan leerlingen gegevens laten opzoeken op de website van de Nationale Bank van België, wat inzicht verschaft in de structuur en opbouw van de nationale rekeningen. Daarbij heb je aandacht voor de andere naamgeving van de NBB voor 'nominaal' en 'reëel'. Een export van cijfers naar een rekenblad maakt het mogelijk om de evolutie van het (reëel) bbp en zo de economische groei in kaart te brengen.

4.1.2 De werking van markten en allocatieve rol van de overheid

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 3 De leerlingen analyseren de prijsvorming bij onvolkomen concurrentie: monopolie, oligopolie en monopolistische concurrentie.

Samenhang derde graad: afgeleiden (III-WisS-d LPD 18)

2de graad: Optimaal keuzegedrag van de producent (II-Eco-d LPD 6), prijsvorming bij volkomen concurrentie met inbegrip van de rol van de overheid (II-Eco-d LPD 8), prijselasticiteiten (II-Eco-d LPD 9).

Wenk: In geval van monopolie is er slechts één aanbieder en verdwijnt het gegeven 'concurrentie' volledig. Je kan stil staan bij de bestaansredenen voor monopolies, wat veelal toetredingsbarrières zijn. Het bepalen van de afzet, prijs en winst van de monopolist door grafische en rekenkundige analyse verschaft inzicht de prijsvorming en het welvaartsverlies.

Wenk: Door het beperkt aantal producenten in een oligopolie zal de prijsvorming anders zijn: één individuele producent kan wel degelijk een invloed uitoefenen op de andere spelers. Voor de analyse van deze marktform kan je de speltheorie

inzetten. In geval van duopolie kan de kartel- of coöperatieve oplossing tot maximale winst leiden voor beide duopolisten. Dergelijke afspraken zijn het voorwerp van overheidsmaatregelen ter vrijwaring van concurrentie (LPD 4).

Wenk: Monopolistische concurrentie is een veel voorkomende marktvorm waarbij productdifferentiatie een grote rol speelt. Dat kan je best aan de hand van concrete voorbeelden illustreren.

Wenk: Het is raadzaam om de onderlinge verschillen en gelijkenissen tussen de verschillende marktvormen te duiden. Denk aan de geknikte vraagcurve en prijsrigiditeiten in geval van oligopolisme, verschillen in vraagelasticiteit, de verhouding van de prijs tot de marginale opbrengsten enz.

Extra: Dit doel biedt kansen om wiskundige concepten in de economie toe te passen. Zo kan je de prijselasticiteit in verband brengen met afgeleiden, de marginale opbrengsten afleiden van de omzetfunctie enz.

LPD 4 De leerlingen analyseren overheidsmaatregelen op regionaal, nationaal of Europees niveau ter bijsturing van marktfalen door externaliteiten, asymmetrische informatie en marktmacht.

Wenk: Bij marktfalen grijpt de overheid in uit allocatieve overwegingen, wat je kan linken aan de visie van neoklassieke economen. A. C. Pigou oordeelde dat bij negatieve externe effecten een belasting de marginale externe kost opheft en zo het marktfalen oplost. Het welvaartseffect van dit overheidsingrijpen kan je met behulp van marktschema's visualiseren. Positieve externe effecten kan je in verband brengen met subsidies, wat bij onderwijsdiensten het geval is.

Wenk: Ook grondleggers van de informatie-economie, waaronder Joseph Stiglitz, wezen op het feit dat ook asymmetrische informatie leidt tot marktfalen: indien één marktpartij een informatievoordeel heeft, dan zal ze dat uitbuiten ten opzichte van de andere marktpartij. Het probleem van onzekerheid over de kwaliteit kan je illustreren aan de hand van de tweedehandsmarkt voor auto's (the market of the lemons).

Wenk: Naast overheidsmaatregelen (bv. Pigouvianse belastingen en subsidies, verhandelbare vergunningen en patenten) kan je ook andere initiatieven zoals sociale en morele normen onder de aandacht brengen.

Wenk: Vanuit welvaartsperspectief probeert de overheid competitie te vrijwaren en/of stimuleren en zo de consument te beschermen. Wat betreft de regelgeving in België is het belangrijk te wijzen op de rol van de Europese Unie. Zo is de Belgische Mededingingsautoriteit opgericht ter uitvoering van het Europese mededingingsbeleid. Je kan de aandacht vestigen op praktijken die de marktwerking grondig verstoren en waartegen de Europese en nationale mededingingsautoriteiten optreden zoals kartelvorming, marktsegmentatie en misbruik van dominante positie. De Europese Commissie belet eveneens overheidssteun aan ondernemingen.

Extra: Dit leerplandoel biedt kansen om de doeltreffendheid van het overheidsbeleid inzake marktfalen in vraag te stellen.

LPD 5 + De leerlingen leggen uit waarom de overheid publieke goederen aanbiedt.

Wenk: Door twee criteria, met name exclusiviteit en rivaliteit, te combineren kunnen goederen ingedeeld worden in vier categorieën: private goederen, club- en tolgoederen, gemeenschappelijke bronnen en publieke goederen. Voor publieke goederen bestaat er geen markt of komt er geen prijs tot stand, dat kan je illustreren aan de hand van goederen zoals defensie of openbare wegen. Hun niet-exclusiviteit leidt echter tot het vrijbuitersprobleem, wat je onder de aandacht kan brengen.

Extra: Niet alleen publieke goederen voldoen aan het criterium van niet-exclusiviteit, ook gemeenschappelijke bronnen zijn niet-exclusief wat voor problemen zoals uitputting zorgt. In sommige gevallen is uitputting onomkeerbaar, zo kan overbevissing leiden tot het uitsterven van bepaalde soorten. In dat verband kan je wijzen op het polycentrisch beheer van Elinor Ostrom dat voor deze problematiek kansen biedt.

Extra: Dit doel nodigt leerlingen uit tot een kritische reflectie: worden overheidsmiddelen efficiënt aangewend bij het aanbod van publieke goederen?

4.1.3 Inkomensongelijkheid en herverdeling

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 6 De leerlingen analyseren inkomensongelijkheid aan de hand van de Lorenzcurve en Gini-coëfficiënt.

Samenhang derde graad: Integralen (III-WisS-d LPD 22)

Wenk: De Gini-coëfficiënt is een bekende maatstaf voor inkomensongelijkheid. Databanken zoals Eurostat laten een snelle internationale vergelijking toe. Ook de genderloonkloof, waarvoor alle EU-lidstaten dezelfde geharmoniseerde concepten en methoden gebruiken bij de berekening, is een interessante maatstaf om inkomensongelijkheid te belichten.

Wenk: Je kan vertrekken van de decielenverdeling van het aantal aangiften en totaal netto belastbaar inkomen voor België. Dat cijferoverzicht wordt ter beschikking gesteld door Statbel en in een rekenblad aangeleverd, wat kansen biedt om het cumulatief aandeel te berekenen en de Lorenzcurve te construeren.

Extra: Naast inkomensongelijkheid kan je vermogensongelijkheid onder de aandacht brengen, wat de Nationale Bank door middel van enquête in kaart tracht te brengen.

Extra: Je kan de ongelijke inkomensverdeling ook visualiseren met behulp van de Pareto-curve.

Extra: Dit doel biedt kansen om wiskundige concepten toe te passen: de oppervlakte onder de Lorenzcurve kan worden gezien als een bepaalde integraal. In geval je de Lorenzcurve benadert via een veeltermfunctie, kan je deze oppervlakte ook laten berekenen. Op basis daarvan wordt de Gini-coëfficiënt berekend.

LPD 7 De leerlingen leggen uit hoe de overheid via sociale en fiscale maatregelen ongelijkheid in een samenleving tracht te beperken.

Samenhang derde graad: Impact overheid op de samenleving (III-FEV-dda LPD 6)

Wenk: Er zijn meerdere instrumenten om ongelijkheid van inkomens, vermogens, achtergrond ... te verminderen. Daarbij kan je een onderscheid maken tussen maatregelen genomen voor en na dat het marktmechanisme in werking treedt. Zo creëert onderwijsplicht kansen voor jongeren nog voor het arbeidsmarktmechanisme ongelijkheid genereert. Wat betreft de andere maatregelen kan je denken aan belastingen, het sociaizekerheidsstelsel en collectieve goederen. De progressiviteit van de personenbelasting zorgt ervoor dat hogere inkomens een hogere gemiddelde belastingvoet hebben dan lagere inkomens, wat in LPD 25 wordt uitgediept.

Wenk: Ook in landen die beter scoren op het vlak van inkomensongelijkheid duikt armoede op. In het licht van sociale maatregelen kan je stil staan bij initiatieven van onze overheid om armoede te bestrijden.

Wenk: Dit leerplandoel biedt kansen om het herverdelingsbeleid kritisch te benaderen. Dat kan je onder meer in verband brengen met het Mattheus effect: wie plukt de meeste vruchten van de distributieve maatregelen in ons land? Een klasgesprek biedt de mogelijkheid om leerlingen over maatschappelijk gevoelige onderwerpen als deze gefundeerd in dialoog te laten gaan met elkaar.

4.1.4 Internationale economie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 8 De leerlingen analyseren gevolgen van internationaal handelsverkeer.

2de graad: Internationaal handelsverkeer en internationale economische relaties (II-Eco-d LPD 11, 12).

Wenk: Je kan wijzen op de gevolgen van het offshoren van arbeidsintensieve activiteiten omwille van de hoge loonkosten in geïndustrialiseerde landen. Dat heeft immers geleid tot economische winst in de groei landen. Dankzij de nieuwe informatie- en communicatietechnologie kunnen Westerse multinationals productieketens opsplitsen en globaal maken. Zo zijn protectionistische maatregelen die zich richten op goederen niet langer effectief. Door middel van grafische analyse kan je de welvaartsgevolgen van handelspolitieke maatregelen zoals een importheffing of quotum economisch onderbouwen.

Wenk: De negatieve effecten van het toenemende handelsverkeer kan je best niet uit het oog verliezen. Je kan denken aan de gevolgen van de exponentiële toename van goederentransport voor het milieu en de druk op sociale en mensenrechten in minder ontwikkelde landen. Het offshoren van activiteiten kan je ook in verband brengen met een inkomensdaling van de middenklasse in de Westerse wereld, wat blijkt uit de analyse van Branko Milanovic over inkomens en ongelijkheid voor de wereldbevolking. Zijn elephant curve kan je linken de grafische analyse van inkomensongelijkheid die in LPD 6 aan bod komt.

LPD 9 De leerlingen analyseren internationaal betalingsverkeer met inbegrip van

- **de werking van de wisselmarkt;**

- **vlottende en stabiele wisselkoersen.**

Wenk: Internationale bewegingen van goederen en kapitalen vergen een goed uitgebouwd internationaal monetair systeem. Je kan vertrekken van de betalingsbalans die inzicht biedt in de aard en omvang van verschillende transacties met het buitenland.

Wenk: De koersvorming bij vlottende en stabiele wisselkoersen breng je aan door middel van grafische analyse. Het systeem van stabiele wisselkoersen kan je duiden aan de hand van de Deense kroon en de euro. Elk systeem heeft zijn voor- en nadelen, wat je kan linken aan de vorming van de Europese Monetaire Unie die het wisselkoersrisico ophief.

LPD 10 + De leerlingen lichten de rol van het Internationaal Monetair Fonds bij internationaal handels- en betalingsverkeer toe.

Wenk: Het IMF volgt het economisch beleid mondiaal en op het niveau van de lidstaten op en ondersteunt landen met betalingsbalansproblemen. De instrumenten (trekkingsrechten en leningsfaciliteiten) die ze daarbij hanteert hoeft je niet in detail te bespreken.

Wenk: De werking en acties van het IMF zijn herhaaldelijk voorwerp van kritiek, wat je ter sprake kan brengen.

Extra: Je kan ook de rol van de Wereldbank belichten die samen met het IMF werd gevestigd en haar activiteiten richt op het terugdringen van armoede in ontwikkelingslanden.

4.1.5 Economische groei en conjunctuur

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 11 De leerlingen leggen vraag en aanbod op de geld- en kapitaalmarkt uit.

★ **De intermediaire rol van banken en beurzen.**

Wenk: Bij dit doel kan je vertrekken van de functies van geld en de samenhang met het concept intrest.

Wenk: De vermogensmarkt wordt gevormd door de geld- en kapitaalmarkt. Op de geldmarkt speelt de Europese Centrale Bank een belangrijke rol omdat ze instaat voor de chartale geldcreatie in de Eurozone. Je focust hier best op de verschillen en wisselwerking tussen publiek (centraalbankgeld) en privaat geld (gecreëerd door commerciële banken).

Wenk: Op de kapitaalmarkt worden vermogenstitels verhandeld met een looptijd van meer dan één jaar bij uitgifte. Je kan de aandacht vestigen op de twee belangrijkste deelmarkten: de aandelen- en obligatiemarkt.

Wenk: Bij dit doel focus je ook op de bemiddelende rol van banken en beurzen tussen spaarders en kredietopnemers. Zo doen ondernemingen in het kader van de financiering van hun bedrijfsactiviteit een beroep op banken en trekken ondernemingen naar de beurs om geld op te halen via aandelenuitgifte of uitgifte

van een obligatielening. Dat gegeven kan je in verband brengen met LPD 26.

Wenk: Je kan wijzen op de ambitie van de ECB om naast contant geld ook publiek geld in elektronische vorm (digitale euro) beschikbaar te maken.

LPD 12 De leerlingen analyseren oorzaken en gevolgen van inflatie.

Wenk: De oorzaken van inflatie zijn veelal structureel of conjunctureel, wat je aan de hand van actuele berichtgeving kan duiden.

Wenk: Dit doel biedt kansen om inflatiemaatstaven onder de aandacht te brengen. Denk aan de Consumentenprijsindex (CPI), Harmonized Index of Consumer Prices (HICP) en gezondheidsindex die aan de basis ligt van het loonindexeringsmechanisme dat in LPD 13 aan bod komt.

Wenk: Inflatie heeft voor- en nadelen. Dat kan je in verband brengen met het hoofddoel van de ECB, met name prijsstabiliteit waarbij ze streeft naar een inflatiepercentage van 2% in de Eurozone.

Wenk: De invloed van het verlies aan koopkracht vertaalt zich in het onderscheid tussen de nominale en reële rente, wat terugkeert in het kader van monetair beleid (LPD 16).

Extra: Je kan ook wijzen op de risico's van deflatie die gepaard gaan met een zwakke economische activiteit.

LPD 13 De leerlingen leggen uit hoe de overheid werkgelegenheid en concurrentiekracht bevordert.

★ Arbeidsmarktindicatoren

Het principe van de Belgische loonindexering

2de graad: Analyse van het marktmechanisme op de arbeidsmarkt (II-Eco-d LPD 10)

Wenk: Bij dit doel vertrek je best van een aantal arbeidsmarktindicatoren waaronder werkloosheidsgraad, werkzaamheidsgraad en activiteitsgraad. Statistisch materiaal m.b.t. arbeidsmarktindicatoren vinden leerlingen op de website van de federale overheid, een internationale vergelijking van arbeidsmarktgegevens kan met behulp van Eurostat. Werkzaamheidsgraad en werkgelegenheidsgraad zijn afhankelijk van de bron al dan niet synoniemen. De Nationale Bank van België gebruikt beide begrippen als synoniem.

Wenk: Werkloosheid kent verschillende oorzaken en zal bepalen welke maatregelen de overheid moet nemen om ze te bestrijden en zo doende de werkgelegenheid aan te zwengelen. Afhankelijk van de bron verschillen cijfers over werkloosheid, waar je de aandacht kan op vestigen. Sommige data zijn gebaseerd op tellingen en andere op steekproefenquête (ILO-werkloosheidsgraad). De Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening baseert zich op het aantal werklozen met een uitkering.

Wenk: De Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding speelt een belangrijke rol bij het verhogen van de werkzaamheidsgraad, op haar website is een ruim aanbod van statistieken en initiatieven rond tewerkstelling te vinden. Ook de federale overheid beschikt nog over instrumenten op vlak van arbeidsmarktbeleid die je kan vinden op haar webpagina.

Wenk: In functie van activering wint werkbaar werk aan belang, wat je ook onder de aandacht kan brengen. Minder werkdruk en emotionele en fysieke belasting, meer autonomie en werkvariatie zijn sleutels die bijdragen tot de kwaliteit van werk en waar de overheid op inzet.

Wenk: De Belgische loonindexering is in het leven geroepen in functie van behoud van koopkracht maar houdt volgens tegenstanders een potentieel gevaar in, de zogenaamde inflatoire spiraal. Dat kan je in verband brengen met initiatieven van onze overheid om de loonevolutie onder controle te houden teneinde concurrentieverlies te vermijden. De controverse rond de veralgemeende en automatische loonindexering nodigt uit tot het voeren van een klasdebat.

Wenk: De Europese Unie plaatst concurrentievermogen hoog op de agenda en stimuleert haar lidstaten tot uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling. Je kan leerlingen actuele informatie over onze vorderingen inzake innovatie laten toetsen aan de EU-norm.

Wenk: België heeft een zeer open economie en maakt deel uit van de Europese Monetaire Unie, wat betekent dat naar bepaalde instrumenten zoals wisselkoersen niet meer kan gegrepen worden om het concurrentievermogen te herstellen. Hier leg je best de link met de wisselkoerssystemen die in LPD 9 aan bod komen.

LPD 14 De leerlingen evalueren economische groei als indicator voor welvaart en welzijn.

★ Disruptieve factoren en innovatie

2de graad: Oorzaken en gevolgen van economische groei (II-Eco-d LPD 3).

Wenk: Economische groei wordt veelal gezien als de procentuele evolutie van het reëel bbp per capita, maar heeft als welvaartsindicator beperkingen. Alternatieven worden dan ook naar voor geschoven om de (maatschappelijke) welvaart van een land te meten met oog voor het individuele welzijn van de ingezetenen. Daarbij kan je denken aan monetaire maatstaven zoals de Measure of Economic Welfare of synthetische indicatoren zoals de Better Life Index (OESO) en Human Development Index (VN) die naast inkomens ook andere elementen in kaart brengen. Je kan ook de aandacht vestigen op maatstaven die enkel het subjectief welzijn meten zoals het Bruto Nationaal Geluk.

Wenk: Innovatie ligt aan de basis van economische groei maar leidt ook tot **disruptie**. De impact hiervan valt moeilijk te voorspellen, maar het leidt geen twijfel dat dit uitdagingen biedt voor de economie. Zo kan je aan de hand van concrete voorbeelden illustreren hoe ondernemingen reageren op ontwrichtende technologieën waarbij hun strategische wendbaarheid een grote rol speelt.

LPD 15 De leerlingen beschrijven de conjunctuurbeweging in samenhang met indicatoren van economische activiteit.

Duiding: De conjunctuurbeweging komt tot stand door de evolutie van de reële output (het reëel bbp) en het potentieel bbp in kaart te brengen.

Wenk: Wat betreft de conjunctuurindicatoren kan je wijzen op het feit dat niet alleen het reëel bbp fluctueert, maar ook andere grootheden zoals investeringen,

werkloosheid, consumptieve bestedingen van de gezinnen, rente enz. Daarbij kan je een onderscheid maken tussen voorlopende, gelijklopende en achterlopende indicatoren.

LPD 16 De leerlingen analyseren conjunctuurschommelingen en het effect van monetair en budgettair beleid op de conjunctuur.

★ Multiplicatorwerking

Wenk: Je kan vooreerst de vraag stellen of de overheid al dan niet moet tussenkomen om de economie tot evenwicht te brengen. De klassieke en Keynesiaanse visie op het macro-economisch evenwicht en de rol van de overheid om dat te bereiken verschillen op dat vlak.

Wenk: Bij dit leerplandoel staat de grafische analyse waarbij de vraagzijde (AV) en aanbodzijde (AA-LAA) in een macro-economisch model worden geïntegreerd centraal. Het gebruik van een model waarin monetaire effecten en prijsflexibiliteit een rol spelen is daarbij aangewezen.

Wenk: Om de economie te stabiliseren via de vraagzijde zet de overheid monetaire en budgettaire maatregelen in. Zo voert de Europese Centrale Bank een gepast monetair beleid om de prijsstabiliteit en economisch beleid in de eurozone te ondersteunen. Bij dit leerplandoel focus je op een aantal instrumenten die ze daartoe kan inzetten. De manier waarop beleidsbeslissingen van de ECB doorwerken in de economie en het prijsniveau kan je aan de hand van het transmissiemechanisme tot leven brengen.

Wenk: Het budgettair beleid omvat alle maatregelen die de federale en regionale overheden nemen met betrekking tot hun ontvangsten en uitgaven. De multiplicatorwerking biedt kansen om het effect van bv. extra bestedingen op het outputniveau te duiden. Je kan erop wijzen dat ingeval ook monetaire effecten een rol spelen, een stijging van de overheidsbestedingen wordt gecompenseerd door een daling van de investeringen. De multiplicatorwerking en dit verdringings- of crowding-out effect kan je in het AV-AA-schema aangeven.

Wenk: Je kan wijzen op de samenhang tussen monetair en budgettair beleid. Zo kan de ECB niet onbepaald haar beleidsrente verlagen om een sterk negatieve vraagschok op te vangen en botsen fiscale maatregelen veelal op grote weerstand. Idealiter zijn beiden aanvullend.

Extra: De Taylor-regel kan je aanreiken als vuistregel om de beleidsrente van de ECB uit te rekenen.

LPD 17 De leerlingen reflecteren over economische modellen en duurzame economische ontwikkeling.

Wenk: De realisatie van dit leerplandoel laat toe inzichten vanuit andere leerplandoelen te combineren. Zo kan je wijzen op tekortkomingen van het klassieke kringloopmodel (LPD 1), waarbij consumptie en productie niet zonder de natuurlijke rijkdommen van onze planeet mogelijk zijn. Milieu- en afvalproblematiek worden beschouwd als negatieve externe effecten (LPD 4), hoewel deze niet los van het systeem staan. De klimaatverandering heeft een

sterke invloed op de landbouwproductie wat evenmin tot uiting komt in het klassieke kringloopmodel.

Wenk: Een continue economische groei als uitgangspunt lijkt niet langer realistisch noch wenselijk, waar systemen zoals de deel- en [circulaire economie](#) rekening mee houden. Zo kan je ook de visie van Kate Raworth op de economie in interactie met het ecosysteem onder de aandacht brengen. Dat zet leerlingen aan tot een kritische reflectie over klassieke én alternatieve denkwijzen en de vraag of de economie al dan niet moet groeien.

Wenk: Bij de analyse van het consumentengedrag (tweede graad) wordt het rationele keuzegedrag van de consument belicht. Een consument moet keuzes maken omwille van de schaarsteproblematiek, wat betekent dat strikt genomen de consumptie afhankelijk is van de prijzen en het beschikbaar inkomen. In de realiteit spelen ook andere factoren een rol. Daarbij kan je denken aan het vermogen, het al dan niet beschikken over liquide middelen, de rentestand en economische toestand van het land (LPD 16) waarin de consument zijn keuzes maakt.

Wenk: Duurzame ontwikkeling kan niet zonder inzet van verschillende kapitaaltvormen. Welke vorm van natuurlijk kapitaal (bv. klimaat) geven we door aan de volgende generaties? En welke rol spelen de overheid en het individu daarin? Een klasgesprek nodigt leerlingen uit om daarover gefundeerd in dialoog met elkaar te gaan. Daartoe kunnen kennis en inzichten uit andere wetenschapsdomeinen bijdragen.

4.2 De doelstellingen en werking van een onderneming

4.2.1 De essentie van duurzaam ondernemen

LPD 18 + De leerlingen illustreren hoe ondernemingen duurzaamheid integreren in hun beleidsvoering.

2de graad: Het belang van een [bedrijfsstrategie](#). (II-Eco-d LPD 18).

Wenk: Ondernemingen hebben naast een economische ook een sociale en ecologische verantwoordelijkheid die ze vertalen in hun beleidsvoering, wat je kan linken aan de [duurzame ontwikkelingsdoelen](#) (People, Planet, Prosperity, Peace, Partnership). De uitdaging is om deze perspectieven in balans te brengen, aangezien ze vaak conflicterend zijn. Ecologische oplossingen zijn niet altijd de goedkoopste en hebben een effect op liquiditeit, schuldpositie of prijszetting.

Wenk: Bij de realisatie van dit leerplandoel vertrek je best vanuit concrete casussen: op welke manier spelen ondernemingen in op actuele uitdagingen met betrekking tot milieu en duurzaamheid? Hoe vertaalt ze haar maatschappelijke verantwoordelijkheid naar klanten en werknemers toe? De Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD) verplicht immers organisaties te rapporteren over de milieu- en sociale impact van hun bedrijfsactiviteiten. Leerlingen kunnen deze informatie raadplegen in de jaarrekening van ondernemingen.

Wenk: Dit doel biedt kansen om de (financiële) gezondheid van een onderneming (LPD

26) vanuit een ruimer perspectief te benaderen. Een kritische blik is daarbij aangewezen, denk aan [greenwashing](#) om consumenten te overtuigen om producten aan te kopen.

4.2.2 Accounting

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 19 De leerlingen registreren commerciële en financiële verrichtingen.

2de graad: Boekhoudkundige registratie van aan- en verkoopdocumenten (II-Eco-d LPD 15, 16).

Wenk: In de derde graad komen de commerciële verrichtingen opnieuw aan bod in functie van de behandeling van de volledige boekhoudcyclus, van begin- tot eindbalans.

LPD 20 De leerlingen registreren een investering en bijhorende financiering.

Wenk: Hierbij kan je denken aan investeringen in materiële vaste activa die een onderneming financiert met een investeringskrediet op middellange tot lange termijn.

Wenk: Dit leerplandoel kan je zien in samenhang met LPD 26.

LPD 21 De leerlingen registreren de btw-verrekening en -vereffening.

2de graad: Werking van het btw-systeem (II-Eco-d LPD 14).

Wenk: In de derde graad bepalen de leerlingen het btw-saldo en verwerken boekhoudkundig de verrekening en vereffening.

LPD 22 De leerlingen registreren personeelskosten en -schulden.

Wenk: Je vertrekt idealiter van een eenvoudige loonfiche zodat leerlingen inzicht verwerven in de diverse afhoudingen op het brutoloon.

Extra: Ondernemingen werken veelal samen met een sociaal secretariaat voor het berekenen en uitbetalen van lonen. Bij de boekhoudkundige verwerking van personeelskosten- en schulden vertrek je in dat geval van het boekingsdocument van het sociaal secretariaat en denk je aan de registratie van de factuur.

LPD 23 De leerlingen registreren voorzieningen voor risico's en kosten.

Wenk: Bedrijfseconomisch zijn voorzieningen voor risico's en kosten te beschouwen als een vermogensbron die later aanleiding geeft tot een verplichting. Ondernemingen kunnen voorzieningen aanleggen voor onderhouds- en herstellingswerkzaamheden, belastingen, kosten van een milieuverplichting enz. Bij de realisatie van dit leerplandoel kan je denken aan het aanleggen van een voorziening voor onderhoudswerkzaamheden en de besteding bij de uitvoering van de werken.

LPD 24 De leerlingen sluiten het boekjaar af met inbegrip van

- voorraadwijzigingen, afschrijvingen en overlopende rekeningen;
- raming winstbelasting, resultaatbepaling en boekhoudkundige verwerking;
- opmaak van de jaarrekening.

Wenk: Wat betreft de inventarisverrichtingen denk je ook aan aanpassing van schulden op meer dan één jaar (LPD 20).

Wenk: De raming van de winstbelasting gebeurt best op basis van een opgegeven (gemiddeld) belastingtarief.

Wenk: Bij de verwerking van het resultaat is het raadzaam je te beperken tot het uitkeren en/of overdragen van de winst.

4.2.3 Financieel beleid

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 25 De leerlingen vergelijken fiscale regels voor een eenmanszaak en vennootschap op basis van grondslag, de progressiviteit van de belasting en voorafbetalingen.

2de graad: Vergelijking van courante ondernemingsvormen op het vlak van aansprakelijkheid, administratie en fiscaliteit (II-Eco-d LPD 13).

Duiding: In een eenmanszaak vallen inkomsten onder de personenbelasting, vennootschappen betalen vennootschapsbelasting op de winst die ze boeken.

Wenk: De personenbelasting is een progressieve inkomstenbelasting geheven op het totale netto-inkomen. Het Wetboek van de inkomstenbelastingen bepaalt elk jaar de fiscale grensbedragen. Zo kunnen leerlingen aan de hand van een eenvoudige casus de progressiviteit van de belasting duiden. Hier leg je de link met de fiscale maatregelen beschreven in LPD 7.

Wenk: De vennootschapsbelasting wordt geheven op de niet-uitgekeerde winsten, verworpen uitgaven en de uitgekeerde dividenden aan de aandeelhouders. Daarbij maak je best het onderscheid tussen de boekhoudkundige en fiscale winst.

LPD 26 De leerlingen lichten courante financieringsvormen op korte en lange termijn toe.

Duiding: Elke onderneming heeft financieringsbehoeften, te financieren met eigen of vreemd vermogen. Zo zal ze de looptijd van de financiering in overeenstemming brengen met de levensduur van de activa waarvoor het bestemd is.

Wenk: Bij courante financieringsmiddelen kan je denken aan een investeringskrediet, leasing of kaskrediet. Je kan ook wijzen op het aantrekken van (eigen) vermogen via crowdfunding of eigen netwerk.

Extra: Je kan leerlingen courante financieringsvormen in relatie tot een financieringsbehoefte laten afwegen.

Extra: Dit doel biedt kansen om in te zoomen op de investering die de financieringsbehoefte creëert. Een onderneming wordt regelmatig

geconfronteerd met investeringsbeslissingen waarbij ze een keuze moet maken tussen verschillende alternatieven. Je kan leerlingen een investeringsanalyse laten uitvoeren om investeringsalternatieven te beoordelen. Daartoe kunnen ze volgende technieken inzetten: terugverdientijd (paybacktime), rendabiliteit van de investering (return on investment) en actualisatie van toekomstige opbrengsten en kosten (netto huidige waarde en interne opbrengstvoet).

LPD 27 De leerlingen beoordelen de financiële gezondheid van een onderneming aan de hand van door hen berekende kerncijfers met betrekking tot de liquiditeit, solvabiliteit en rendabiliteit.

Wenk: Je kan best vertrekken van een reële context: de meeste Belgische vennootschappen waarvan de verantwoordelijkheid van de aandeelhouders of vennoten beperkt is tot hun inbreng moeten hun jaarrekening en/of hun geconsolideerde jaarrekening neerleggen. Via de website van de Nationale Bank van België zijn deze raadpleegbaar. Beperk je hier tot de enkelvoudige of statutaire jaarrekening.

Wenk: Er zijn heel wat stakeholders gebaat bij de financiële analyse van een onderneming waaronder leveranciers, banken, aandeelhouders, de overheid, klanten enz.

Wenk: Wat betreft de financiële analyse kan je denken aan:

- liquiditeit: current en quick ratio, netto bedrijfskapitaal;
- solvabiliteit: graad van financiële onafhankelijkheid, dekking vreemd vermogen door de cashflow;
- rendabiliteit: van het eigen en vreemd vermogen, EBIT(DA), dividendrendement.

Wenk: Ook de exploitatiecyclus heeft een belangrijke invloed op de liquiditeit en kan je aan bod laten komen.

Wenk: Het bestandsformaat van de gepubliceerde jaarrekeningen op de website van de Nationale Bank van België laat toe om cijfers onmiddellijk te verwerken in een rekenblad. Dat vereenvoudigt onder meer een horizontale en verticale analyse en grafische weergave van de evolutie van financiële kengetallen.

LPD 28 De leerlingen passen de integrale kostprijsberekening en prijsmethodes in functie van prijsbeleid toe.

Wenk: Bij het toepassen van de integrale kostprijsmethode kan je indirecte kosten toewijzen op basis van een kostenverdeelstaat of eenvoudige volume gerelateerde verdeelsleutels (bv. machine-uren, arbeidstijd, stuks, m2 ...). Het gebruik van een rekenblad is hier aangewezen.

Wenk: Je kan denken aan kosten-, vraag- en concurrentiegeoriënteerde prijszetting als algemene prijsmethodes.

Extra: Je kan ook inzetten op prijs- en prijsaanpassingsstrategieën met aandacht voor nieuwe producten (afroom- en penetratieprijsstrategie). Wat betreft prijsaanpassingsstrategieën kan je denken aan:

- kortingen;

- prijsdiscriminatie;
- psychologische prijszetting;
- dynamische prijszetting (waaronder yield pricing).

4.2.4 Human Resources Management

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 29 De leerlingen lichten het belang van Human Resources Management als onderdeel van het bedrijfsbeleid toe.

Wenk: HRM is gericht op het effectief en efficiënt bereiken van de organisatiedoelen én individuele doelstellingen van werknemers zoals welzijn, beloning en employability. Dat kan je in verband brengen met de sociale verantwoordelijkheid van ondernemingen ten aanzien van hun werknemers (LPD 18+).

Wenk: Je kan de aandacht vestigen op het feit dat Human Resources Management niet alleen het domein van de HR-afdeling is, maar de verantwoordelijkheid van alle leidinggevenden in een moderne organisatie. Zo zijn motivatie, evaluatie en beheren van competenties taken die zich ook buiten het HR-departement situeren. De HR-afdeling adviseert en ondersteunt andere afdelingen bij het realiseren van de HR-strategie.

LPD 30 De leerlingen lichten HR-activiteiten ter uitvoering van het HR-beleid toe.

Duiding: HR-activiteiten worden vaak gekoppeld aan de instroom (werving, selectie, socialisatie), doorstroom (talentontwikkeling, prestatiebeoordeling en loopbaanmanagement ...) en uitstroom (uitstroombesprekken bij vrijwillig en gedwongen vertrek, outplacement ...) van personeel.

Wenk: Niet alle activiteiten kunnen gelinkt worden aan de personeelsfasen. Daarbij kan je denken aan beloning en waardering, sociale onderhandelingen en personeelsadministratie. Het correct en efficiënt uitvoeren van loonberekeningen, opstellen van arbeidscontracten, beheren van personeelsdossiers, toepassen van de sociale wetgeving en arbeidsrecht zijn van uitermate belang voor de tevredenheid van elke werknemer.

Wenk: Bij de realisatie van dit leerplandoel vertrek je best vanuit concrete casussen die herkenbaar zijn voor leerlingen. Zo kan je een HR-manager uitnodigen om te getuigen over het belang en concrete invulling van Human Resources Management in zijn of haar organisatie. Een uiteenzetting van één of meer HR-consultants die organisaties ondersteunen op het vlak van instroom, loopbaanbegeleiding, functionerings- en beoordelingsgesprekken, welbevinden, het ontwikkelen van teams of leiderschap enz. kan een meerwaarde betekenen. Je kan ook inspelen op de werkomgeving en eerste werkervaringen van leerlingen als jobstudent.

Wenk: Het is niet de bedoeling dat leerlingen HR-activiteiten zelf gaan toepassen.

LPD 31 De leerlingen lichten aspecten van sociaal recht toe met betrekking tot begin, schorsing en einde van de arbeidsovereenkomst.

Wenk: Wat betreft de aanvang van een arbeidsovereenkomst kan je focussen op:

- geldigheid- en vormvereisten;
- wederzijdse rechten en plichten;
- aansprakelijkheid;
- soorten overeenkomsten.

Wenk: Bij een schorsing blijft de arbeidsovereenkomst bestaan, enkel de uitvoering ervan wordt voor een bepaalde tijd onderbroken. De wetgeving heeft een aantal schorsingsgronden expliciet gereguleerd. Bij dit doel focus je enkel op de meest courante schorsingsgronden en bijhorende procedures zoals jaarlijkse vakantie, arbeidsongeschiktheid en afwezigheden.

Wenk: Je kan wijzen op de principes, wijze en modaliteiten bij het beëindigen van de arbeidsovereenkomst door opzegging. Beperk je hier tot een arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur.

4.2.5 Supply Chain Management

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 32 De leerlingen lichten het belang van supply chain management als onderdeel van het bedrijfsbeleid aan de hand van de logistieke keten toe.

Duiding: Logistiek moet ervoor zorgen dat de juiste goederen en diensten op de juiste plaats, het juiste tijdstip en in de gewenste staat worden verzonden en afgeleverd. Een succesvolle integratie van de goederen-, de informatie- en de geldstroom leidt tot optimale kansen op verbetering van het bedrijfsresultaat. Logistiek management beperkt zich tot het optimaliseren van de logistieke keten binnen een onderneming, supply chain management overstijgt dit niveau en betreft de gehele keten van grondstof tot eindconsument.

Wenk: De logistieke keten (inkoop, productie, distributie & transport, retourlogistiek en voorraadbeheer) kan je in verband brengen met de kernactiviteiten van een onderneming: het betreft telkens de logistieke activiteiten die noodzakelijk zijn om de inkoop, productie en verkoop mogelijk te maken.

Wenk: Wat betreft de productie kan je wijzen op de relatie met inkoop en distributie: de productieafdeling geeft aan wanneer de inkoopafdeling grondstoffen moet bestellen. Deze worden verwerkt bij de fabricage van eindproducten die dan via de distributielogistiek bij de klant terechtkomen. In verband met dit onderdeel kan je inzoomen op verschillende distributiekanaal (direct versus indirect) en centra (opslag, satelliet, groupage ...).

Wenk: Met betrekking tot voorraadbeheer kan je wijzen op de voor- en nadelen van het aanhouden van een voorraad. De planning van de voorraad hangt af van het klantorderontkoppelpunt (KOOP), de vraagvoorspelling en het bestelpunt. Je kan ook stil staan bij de indeling van voorraden.

Wenk: Je kan aandacht hebben voor de logistieke doelstellingen van een onderneming: verkorting van de doorlooptijd, verbeteren van leverbetrouwbaarheid en verhoging van de flexibiliteit teneinde de kosten te verlagen.

Wenk: Bij de realisatie van dit leerplandoel vertrek je best vanuit concrete casussen die

herkenbaar zijn voor leerlingen. Je kan ook denken aan een bedrijfsbezoek of getuigenis van een supply chain (of logistiek) manager om de logistieke keten van een onderneming en het beheer ervan tot leven te brengen. Ook logistieke spellen kunnen interessant zijn om deze leerinhouden op een interactieve manier aan te brengen.

4.2.6 Een eigen ondernemingsconcept

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 33 De leerlingen ontwikkelen een ondernemingsconcept op basis van strategische keuzes.

2de graad: Bedrijfs- en marketingstrategie (II-Eco-d LPD 18, 19).

Wenk: Dit doel biedt kansen om kennis en inzichten van thema's van de tweede en derde graad te combineren. Zo denken leerlingen na over een globale bedrijfsstrategie van waaruit ze een marketingstrategie en -mix ontwikkelen. Vervolgens trachten ze de financiële haalbaarheid van hun ondernemingsconcept te achterhalen. Dat kan in een gesimuleerde context of in het kader van een ondernemend project waarbij leerlingen een echt product in de markt zetten.

Wenk: Het Business Model Canvas van Osterwalder en Peigner is een praktisch hulpmiddel om een nieuw ondernemingsconcept te ontwikkelen of analyseren.

Wenk: Je kan leerlingen hun ondernemingsconcept op creatieve manier laten voorstellen. Dat kan bv. aan de hand van een overtuigende (elevator) pitch of video waarbij ze het persuasieve karakter van hun communicatie niet uit het oog verliezen.

Wenk: Bij het uitwerken van een ondernemingsconcept is het belangrijk om de financiële vooruitzichten zo goed mogelijk in kaart te brengen, dat kan aan de hand van een eenvoudig [financieel plan](#). Leerlingen proberen een antwoord te geven op vragen zoals

- hoeveel denken we te kunnen verkopen (hoeveelheid) en tegen welke prijs?
- hoeveel liquide middelen moeten we bij de opstart voorzien?
- hoeveel bedragen de variabele en vaste kosten?

Wenk: Je kan denken aan vakoverschrijdend werken:

- leerlingen pitchten in het Frans of Engels hun concept;
- leerlingen ontwerpen een eenvoudige website (en webshop) om hun onderneming en product(en) kenbaar te maken.

Extra: Bij dit doel is het zinvol om de motieven en voorwaarden bij het opstarten van een onderneming onder de aandacht te brengen. Een onderneming opstarten vereist de juiste motivatie en ondernemingscompetenties, wat leerlingen met behulp van online ondernemerstesten kunnen inschatten. Wat betreft de voorwaarden kan je de aandacht vestigen op algemene voorwaarden, wettelijke verplichtingen en noodzakelijke vergunningen. Het is vooral belangrijk dat leerlingen gericht informatie kunnen opzoeken rond deze topics en welke elementen van toepassing zijn bij het uitwerken van hun eigen concept.

4.3 Onderzoekscompetentie

Minimumdoelen, specifieke minimumdoelen of doelen die leiden naar BK

LPD 34 # De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met specifieke inhouden van dit leerplan.

Samenhang derde graad: I-II-III GFL LPD 21, 22, 23, 27

Duiding: Specifieke inhouden of thema's van dit leerplan zoals

- marktwerving en rol van de overheid;
- arbeidsmarkt en arbeidsmarktindicatoren;
- economische groei en welvaart(sindicatoren);
- internationaal handelsverkeer;
- alternatieve economische denkwijzen;
- onderzoek naar de financiële gezondheid van een onderneming.

Wenk: Bij fasen in een onderzoekscyclus kan je denken aan: oriëntatie, probleem(stelling) of onderzoeksvraag, onderzoeksmethode, gegevensverzameling, analyse, conclusie, rapportering. Afhankelijk van de context kunnen een of meerdere fasen in de onderzoekscyclus zelfstandig of onder begeleiding gebeuren.

Wenk: Leerplandoelen uit de krachtlijn “betekenisvol leren en kiezen” van het Gemeenschappelijk funderend leerplan bereiden voor op een onderzoekscyclus. Leerlingen leren zo vanaf het eerste jaar om doelgericht informatie op te zoeken in diverse bronnen, de informatie doelgericht te beoordelen en te verwerken op een kritische en systematische manier. Ook leren ze om cyclisch te reflecteren over hun eigen leerproces en dat doelgericht bij te sturen. In het Gemeenschappelijk funderend leerplan vind je suggesties om met die leerplandoelen aan de slag te gaan en een leerlijn op te bouwen waardoor leerlingen in de derde graad in staat zijn om een onderzoekscyclus te doorlopen.

5 Lexicon

Het lexicon bevat een verduidelijking bij de begrippen die in het leerplan worden gebruikt. Die verduidelijking gebeurt enkel ten behoeve van de leraar.

Bedrijfsstrategie

De algehele bedrijfsstrategie van een onderneming vastgelegd in het strategisch plan legt eerst de missie en bedrijfsdoelstellingen vast en bepaalt vervolgens welke activiteiten nodig zijn om deze te bereiken. Haar waarden en normen spelen daarbij een belangrijke rol. Een meer gedetailleerde planning gebeurt in de verschillende functionele afdelingen en vertaalt zich in een marketingstrategie, HR-strategie, verkoopstrategie enz.

Circulaire economie

In de circulaire economie staat het maximale hergebruik van producten en de waardevolle grondstoffen die erin verwerkt zijn centraal om waardevernietiging te voorkomen en negatieve milieueffecten te

minimaliseren. Dit in tegenstelling tot het lineaire systeem, waarin grondstoffen worden omgezet in producten die na verbruik worden vernietigd.

Disruptie

Disruptie is een plotse technologische vernieuwing die de bestaande economie sterk verstoort. Het fenomeen uit zich in technologische innovaties zoals digitalisering, automatisering, computerisering en robotisering. Disruptie wordt vaak in verband gebracht met begrippen zoals 'disruptieve innovatie' (een proces waarbij een product of dienst start via een eenvoudige toepassing aan de bodem van de markt en dan zich geleidelijk aan ontwikkelt naar de top) en 'creatieve destructie' (een proces van continue innovatie, waarbij succesvolle toepassingen van nieuwe technieken de oude vernietigen).

Duurzame ontwikkelingsdoelen

Duurzame ontwikkelingsdoelstellingen of Sustainable Development Goals (SDG's) zijn de 17 doelstellingen en subdoelstellingen die de Verenigde Naties goedkeurde in 2015. Deze doelen moeten mensen en landen aanzetten tot actie in domeinen die van cruciaal belang zijn voor de mensheid en de planeet. De doelstellingen zijn geïntegreerd en ondeelbaar en zorgen voor een evenwicht tussen de drie dimensies van duurzame ontwikkeling: de economische, sociale en milieudimensie. De doelstellingen kunnen worden onderverdeeld in vijf thema's: mensen (people), planeet (planet), welvaart (prosperity), vrede (peace) en partnerschap (partnership).

Financieel plan

Een financieel plan bestaat idealiter uit volgende onderdelen:

- Omzetprognose jaren 1 t.em.3
- Investeringsplan – afschrijvingstabel jaar 1 en 2
- Resultatenrekening jaar 1 en 2
- Kasplan jaar 1 en 2
- Beginbalans jaar 0
- Balans jaar 1 en 2

Greenwashing

Greenwashing of groenwassen is het zich groener of maatschappelijk verantwoordelijker voordoen dan een bedrijf of organisatie daadwerkelijk is.

Human Resources Management

Human Resources Management betekent 'beheer van menselijke middelen' en is een specifieke benadering van personeelsbeleid die ernaar streeft competitief voordeel te halen en te behouden door het op een strategische wijze inzetten van sterk betrokken en bekwame medewerkers en die daarbij gebruik maakt van een brede waaier van personeelstechnieken.

KOOP

KOOP of klantorderontkoppelpunt is het punt dat aangeeft hoe ver stroomopwaarts in een bedrijfskolom een klantorder doordringt in het productie- of distributieproces van de aanbieder van een product of dienst. Alle activiteiten die uitgevoerd worden voor het KOOP zijn niet klantgericht, want de klant is niet gekend. Vanaf het KOOP houdt men rekening bij de productie met de behoeften van de individuele klant en wordt die dus klantgericht.

Logistiek Management

Logistiek management is dat deel van supply chain management dat op een efficiënte en effectieve manier de voorwaartse stromen, de opslag en de retourstromen van goederen van een individueel bedrijf plant, uitvoert en controleert van de oorsprong tot aan de consument om zo de behoeften van de klanten te vervullen.

Supply Chain Management

Supply chain management of integraal ketenbeheer kan worden omschreven als de analyse en optimalisatie van alle waardetoevoegende activiteiten vanaf de grondstoffenwinning tot aan de verkoop aan de gebruiker, met inbegrip van recycling. Supply chain management moet ervoor zorgen dat de ketting zo efficiënt mogelijk wordt beheerd, om een zo hoog mogelijke klanttevredenheid te verkrijgen tegen een zo laag mogelijke kost.

6 Basisuitrusting

Basisuitrusting verwijst naar de infrastructuur en het (didactisch) materiaal die beschikbaar moeten zijn voor de realisatie van de leerplandoelen.

6.1 Infrastructuur

Een leslokaal

- dat qua grootte, akoestiek en inrichting geschikt is om communicatieve werkvormen te organiseren;
- met een (draagbare) computer waarop de nodige software en audiovisueel materiaal kwaliteitsvol werkt en die met internet verbonden is;
- met de mogelijkheid om (bewegend beeld) kwaliteitsvol te projecteren;
- met de mogelijkheid om geluid kwaliteitsvol weer te geven;
- met de mogelijkheid om draadloos internet te raadplegen met een aanvaardbare snelheid.

Toegang tot (mobile) devices voor leerlingen.

6.2 Materiaal en gereedschappen waarover elke leerling moet beschikken

Om de leerplandoelen te realiseren beschikt elke leerling minimaal over onderstaand materiaal. De school bespreekt in de schoolraad wie (de school of de leerling) voor dat materiaal zorgt. De school houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met gelijke kansen voor alle leerlingen.

- (mobile) devices met een internetaansluiting.

7 Glossarium

In het glossarium vind je synoniemen voor en een toelichting bij een aantal handelingswerkwoorden die je terugvindt in leerplandoelen en (specifieke) minimumdoelen van verschillende graden.

Handelingswerkwoord	Synoniem	Toelichting
Analyseren		Verbanden zoeken tussen gegeven data en een (eigen) besluit trekken
Beargumenteren	Verklaren	Motiveren, uitleggen waarom

Beoordelen	Evalueren	Een gemotiveerd waardeoordeel geven
Berekenen	Berekeningen uitvoeren	
Berekeningen uitvoeren	Berekenen	
Beschrijven	Toelichten, uitleggen	
Betekenis geven aan	Interpreteren	
Een (...) cyclus doorlopen	Een (...) proces doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Een (...) proces doorlopen	Een (...) cyclus doorlopen	Via verschillende fasen tot een (deel)resultaat komen of een doel bereiken
Evalueren	Beoordelen	
Gebruiken	Hanteren, inzetten, toepassen	
Hanteren	Gebruiken, inzetten, toepassen	
Identificeren		Benoemen; aangeven met woorden, beelden ...
Illustreeren		Beschrijven (toelichten, uitleggen) aan de hand van voorbeelden
In dialoog gaan over	In interactie gaan over	
In interactie gaan over	In dialoog gaan over	
Interpreteren	Betekenis geven aan	
Inzetten	Gebruiken, hanteren, toepassen	
Kritisch omgaan met	Kritisch gebruiken	
Kwantificeren		Beredeneren door gebruik te maken van verbanden, formules, vergelijkingen ...
Onderzoeken	Onderzoek voeren	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Onderzoek voeren	Onderzoeken	Verbanden zoeken tussen zelf verzamelde data en een (eigen) besluit trekken
Reflecteren over		Kritisch nadenken over en argumenten afwegen zoals in een dialoog, een gedachtewisseling, een paper
Testen	Toetsen	
Toelichten	Beschrijven, uitleggen	
Toepassen	Gebruiken, hanteren, inzetten	
Toetsen	Testen	
Uitleggen	Beschrijven, toelichten	
Verklaren	Beargumenteren	Motiveren, uitleggen waarom

8 Concordantie

8.1 Concordantietabel

De concordantietabel geeft duidelijk aan welke leerplandoelen de specifieke minimumdoelen (SMD) realiseren.

Leerplandoel	Specifieke minimumdoelen
1	SMD 16.01.09
2	SMD 16.01.10
3	SMD 16.01.03
4	SMD 16.01.04
5+	-
6	SMD 16.01.07
7	SMD 16.01.08
8	SMD 16.01.12
9	SMD 16.01.12
10+	-
11	SMD 16.01.13
12	SMD 16.01.14
13	SMD 16.01.06
14	SMD 16.01.15
15	SMD 16.01.14
16	SMD 16.01.14
17	SMD 16.01.16
18+	-
19	SMD 16.05.03
20	SMD 16.05.03
21	SMD 16.05.03
22	SMD 16.05.03

23	SMD 16.05.03
24	SMD 16.05.03
25	SMD 16.05.02
26	SMD 16.05.05
27	SMD 16.05.04
28	SMD 16.05.11
29	SMD 16.05.10
30	SMD 16.05.10
31	SMD 16.05.06
32	SMD 16.05.09
33	SMD 16.05.12
34	SMD 01.01.01

8.2 Specifieke minimumdoelen

- 01.01.01 De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met inhouden van minstens 1 wetenschapsdomein verbonden aan de studierichting.
- 16.01.01 De leerlingen analyseren het optimaal keuzegedrag van de consument en de producent.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Prijselasticiteit
- 16.01.02 De leerlingen analyseren prijsvorming bij volkomen concurrentie met inbegrip van de rol van de overheid.
- 16.01.03 De leerlingen analyseren prijsvorming bij monopolie, monopolistische concurrentie en oligopolie.
- 16.01.04 De leerlingen analyseren vormen van overheidsingrijpen bij marktfalen op regionaal, nationaal of Europees niveau.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Marktmacht, externaliteiten, asymmetrische informatie
- 16.01.05 De leerlingen analyseren het marktmechanisme op de arbeidsmarkt met inbegrip van de invloed van collectieve afspraken.
- 16.01.06 De leerlingen leggen uit hoe de overheid werkgelegenheid en concurrentiekracht bevordert.
- Onderliggende (kennis)elementen:

- Loonindexering
 - Arbeidsmarktindicatoren
- 16.01.07 De leerlingen analyseren inkomensongelijkheid aan de hand van de Lorenzcurve en Gini-coëfficiënt.
- 16.01.08 De leerlingen leggen uit hoe de overheid via sociale en fiscale maatregelen ongelijkheid in een samenleving tracht te beperken.
- 16.01.09 De leerlingen analyseren relaties tussen de economische actoren.
- 16.01.10 De leerlingen lichten de samenstelling van het BBP toe vanuit de productie-, inkomens- en bestedingsbenadering.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Reëel en nominaal BBP
 - BNP, nationaal inkomen (Y)
- 16.01.11 De leerlingen analyseren internationale handel en internationale economische relaties.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Handelsbalans
 - Outsourcing, offshoring
- 16.01.12 De leerlingen analyseren internationaal handels- en betalingsverkeer.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Wisselmarkt en wisselkoersen
- 16.01.13 De leerlingen leggen vraag en aanbod op de geld- en kapitaalmarkt uit.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- De intermediaire rol van banken en beurzen
- 16.01.14 De leerlingen analyseren conjunctuurschommelingen en het effect van monetair en budgettair beleid op de conjunctuur.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Multiplicatoreffect
- 16.01.15 De leerlingen evalueren economische groei als indicator voor welvaart en welzijn.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Disruptieve factoren en innovatie
- 16.01.16 De leerlingen reflecteren over economische modellen en duurzame economische ontwikkeling.
- 16.05.01 De leerlingen vergelijken courante ondernemingsvormen op het vlak van aansprakelijkheid, administratie en fiscaliteit.
- 16.05.02 De leerlingen vergelijken fiscale regels voor éénmanszaak en vennootschap op basis van grondslag, de progressiviteit van de belasting en voorafbetalingen.

- 16.05.03 De leerlingen voeren op basis van bedrijfsactiviteiten een dubbele boekhouding van beginbalans tot eindbalans.
- Onderliggende (kennis)elementen:
- Commerciële en financiële verrichtingen, personeelskosten, btw-verrekening en -vereffening, lening, voorraadwijziging, investering en afschrijving, overlopende rekeningen en voorzieningen
- 16.05.04 De leerlingen beoordelen de financiële gezondheid van een onderneming aan de hand van door hen berekende kerncijfers met betrekking tot de liquiditeit, solvabiliteit en rendabiliteit.
- 16.05.05 De leerlingen lichten courante financieringsvormen op korte en lange termijn toe.
- 16.05.06 De leerlingen lichten aspecten van sociaal recht toe met betrekking tot begin, schorsing en einde van de arbeidsovereenkomst.
- 16.05.07 De leerlingen illustreren het belang van een bedrijfsstrategie.
- 16.05.08 De leerlingen illustreren hoe een onderneming haar marketingmix samenstelt op basis van haar marketingstrategie.
- 16.05.09 De leerlingen lichten het belang van supply chain management als onderdeel van het bedrijfsbeleid aan de hand van de logistieke keten toe.
- 16.05.10 De leerlingen lichten Human Resources Management als onderdeel van bedrijfsbeleid toe.
- 16.05.11 De leerlingen passen de integrale kostprijsberekening en prijsmethodes in functie van prijsbeleid toe.
- 16.05.12 De leerlingen ontwikkelen een ondernemingsconcept op basis van strategische keuzes.

8.3 Concordantietabel van SMD naar LPD

SMD 01.01.01	III-Eco'-d LPD 34
SMD 16.01.01	II-Eco-d LPD 4, 5, 6, 9
SMD 16.01.02	II-Eco-d LPD 7, 8
SMD 16.01.03	III-Eco'-d LPD 3
SMD 16.01.04	III-Eco'-d LPD 4
SMD 16.01.05	II-Eco-d LPD 10
SMD 16.01.06	III-Eco'-d LPD 13
SMD 16.01.07	III-Eco'-d LPD 6
SMD 16.01.08	III-Eco'-d LPD 7
SMD 16.01.09	III-Eco'-d LPD 1
SMD 16.01.10	III-Eco'-d LPD 2
SMD 16.01.11	II-Eco-d LPD 11, 12
SMD 16.01.12	III-Eco'-d LPD 8, 9
SMD 16.01.13	III-Eco'-d LPD 11
SMD 16.01.14	III-Eco'-d LPD 12, 15, 16
SMD 16.01.15	III-Eco'-d LPD 14
SMD 16.01.16	III-Eco'-d LPD 17
SMD 16.05.01	II-Eco-d LPD 13
SMD 16.05.02	III-Eco'-d LPD 25
SMD 16.05.03	III-Eco'-d LPD 19, 20, 21, 22, 23, 24
SMD 16.05.04	III-Eco'-d LPD 27

SMD 16.05.05	III-Eco'-d LPD 26
SMD 16.05.06	III-Eco'-d LPD 31
SMD 16.05.07	II-Eco-d LPD 18
SMD 16.05.08	II-Eco-d LPD 19
SMD 16.05.09	III-Eco'-d LPD 32
SMD 16.05.10	III-Eco'-d LPD 29, 30
SMD 16.05.11	III-Eco'-d LPD 28
SMD 16.05.12	III-Eco'-d LPD 33

ONTWERP

Inhoud

1	Inleiding.....	3
1.1	Het leerplanconcept: vijf uitgangspunten	3
1.2	De vormingscirkel – de opdracht van secundair onderwijs	3
1.3	Ruimte voor leraren(teams) en scholen	4
1.4	Differentiatie	5
1.5	Opbouw van leerplannen.....	6
2	Situering	7
2.1	Samenhang met de tweede graad	7
2.2	Samenhang in de derde graad	7
2.2.1	Samenhang binnen de studierichtingen Bedrijfswetenschappen en Topsport- Bedrijfswetenschappen.....	7
2.2.2	Samenhang met andere leerplannen binnen de finaliteit	7
2.2.3	Samenhang over de finaliteiten heen	7
2.3	Plaats in de lessentabel.....	7
3	Pedagogisch-didactische duiding.....	7
3.1	Economie en het vormingsconcept	7
3.2	Krachtlijnen	8
3.3	Opbouw.....	9
3.4	Leerlijnen.....	10
3.4.1	Samenhang met de tweede graad	10
3.4.2	Samenhang in de derde graad	10
3.5	Aandachtspunten.....	11
3.5.1	Pedagogisch-didactische aanpak	11
3.5.2	Digitale vaardigheden	11
3.5.3	Onderzoekscompetentie.....	11
3.6	Leerplanpagina.....	12
4	Leerplandoelen	12
4.1	Economie.....	12
4.1.1	De economie als systeem.....	12
4.1.2	De werking van markten en allocatieve rol van de overheid	13
4.1.3	Inkomensongelijkheid en herverdeling.....	15
4.1.4	Internationale economie.....	16
4.1.5	Economische groei en conjunctuur.....	17

4.2	De doelstellingen en werking van een onderneming	21
4.2.1	De essentie van duurzaam ondernemen	21
4.2.2	Accounting	22
4.2.3	Financieel beleid	23
4.2.6	Een eigen ondernemingsconcept.....	27
4.3	Onderzoekscompetentie.....	28
5	Lexicon	28
6	Basisuitrusting	30
6.1	Infrastructuur	30
6.2	Materiaal en gereedschappen waarover elke leerling moet beschikken	30
7	Glossarium.....	30
8	Concordantie	32
8.1	Concordantietabel.....	32
8.2	Specifieke minimumdoelen.....	33
8.3	Concordantietabel van SMD naar LPD	35